

OZIQ-OVQAT SANOATI KORXONALARIDA MENEJMENTNING IQTISODIY MAZMUNI VA FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI

Mamatkulov Humoyun Bobir o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot univerisiteti mustaqil tadqiqotchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.22873329>

Received: 15 September 2026 • Accepted: 20 September 2026 • Published: 21 September 2026

Annotatsiya.

Ushbu tezisda oziq-ovqat sanoati korxonalarida menejmentning iqtisodiy mazmuni, uning ishlab chiqarish resurslaridan oqilona foydalanish, xarajatlarni optimallashtirish, sifatni ta'minlash va bozor talabiga moslashishdagi o'rni yoritilgan. Menejment korxona maqsadlari bilan resurslar, jarayonlar va natijalarni yagona boshqaruv tizimida uyg'unlashtiruvchi iqtisodiy mexanizm sifatida talqin etiladi. Tahlil natijasida oziq-ovqat sanoatida boshqaruv samaradorligining asosiy iqtisodiy mezonlari tizimlashtirilgan.

Kalit so'zlar:

oziq-ovqat sanoati, menejment, boshqaruv, iqtisodiy samaradorlik, ishlab chiqarish xarajatlari, resurslar, sifat, raqobatbardoshlik, rentabellik.

Oziq-ovqat sanoati milliy iqtisodiyotning aholining kundalik ehtiyojlarini qondiruvchi, qishloq xo'jaligi bilan sanoatni o'zaro bog'lovchi va bandlikni ta'minlovchi strategik tarmoqlaridan biridir. Mazkur tarmoq korxonalarida mahsulotning qisqa saqlanish muddati, xomashyo sifatining mavsumiy o'zgarishi, sanitariya va xavfsizlik talablarining yuqoriligi, energiya va logistika xarajatlarining sezilarli ulushi boshqaruv qarorlarining iqtisodiy ahamiyatini oshiradi. Shu sababli menejmentni faqat ma'muriy boshqaruv jarayoni sifatida emas, balki cheklangan resurslardan maksimal iqtisodiy natija olishga yo'naltirilgan muvofiqlashtiruvchi tizim sifatida baholash zarur.

Menejmentning iqtisodiy mazmuni korxona oldiga qo'yilgan maqsadlarni resurslar, texnologiyalar, mehnat, moliya va bozor imkoniyatlari bilan bog'lashda namoyon bo'ladi. Boshqaruv qarorlarining sifati mahsulot tannarxi, mehnat unumdorligi, rentabellik, kapital aylanishi, sotuv hajmi va korxonaning moliyaviy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun oziq-ovqat sanoati korxonalarida samarali menejment iqtisodiy o'sishning ichki omillaridan biri hisoblanadi.

Tadqiqotda tizimli yondashuv, ilmiy abstraksiya, qiyosiy tahlil, induksiya va deduksiya, funksional tahlil hamda iqtisodiy ko'rsatkichlarni mantiqiy guruhlash usullaridan foydalanildi. Menejmentning iqtisodiy mazmunini ochib berishda klassik boshqaruv nazariyasi, resurslarga asoslangan yondashuv va qiymat yaratish konsepsiyalarining asosiy qoidalari umumlashtirildi [1; 2; 3]. Oziq-ovqat sanoatining xususiyatlari esa xomashyo oqimi, ishlab chiqarish sikli, sifat nazorati va realizatsiya jarayonining uzluksizligi nuqtayi nazaridan baholandi.

Tahlil natijalari oziq-ovqat sanoati korxonalarida menejmentning iqtisodiy mazmunini beshta asosiy yo'nalishda ifodalash mumkinligini ko'rsatadi. Birinchidan, menejment resurslarni taqsimlash mexanizmi bo'lib, moddiy, mehnat, moliyaviy va axborot resurslarining eng samarali kombinatsiyasini tanlashni ta'minlaydi. Ikkinchidan, u xarajatlarni boshqarish vositasi hisoblanadi: xomashyo yo'qotishlarini kamaytirish, energiya tejamkorligini oshirish, ishlab chiqarish quvvatlaridan optimal foydalanish va logistika xarajatlarini nazorat qilish tannarxni pasaytirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, menejment sifat va xavfsizlikni iqtisodiy natijalar bilan uyg'unlashtiradi. Oziq-ovqat mahsulotida sifatning pasayishi qayta ishlash xarajatlari, brak, qaytarilgan mahsulot, reputatsion zarar va sotuvlarning qisqarishi orqali korxona daromadiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli sifat menejmenti xarajat emas, balki yo'qotishlarning oldini oluvchi investitsiya sifatida namoyon bo'ladi. To'rtinchidan, menejment bozor talabini ishlab chiqarish rejalari bilan muvofiqlashtiradi. Talabni prognozlash, assortimentni boshqarish va narx siyosati korxonaning tushumi va zaxiralar aylanishiga ta'sir qiladi. Beshinchidan, menejment korxonaning uzoq muddatli barqarorligi uchun innovatsiya, raqamlashtirish va inson kapitaliga investitsiyalarni asoslash imkonini beradi.

Shu asosda menejment samaradorligini baholashda faqat foyda ko'rsatkichiga tayanish yetarli emas. Mehnat unumdorligi, ishlab chiqarish quvvatidan foydalanish darajasi, xomashyo chiqindilari ulushi, energiya sig'imi, mahsulot tannarxi, zaxiralar aylanishi, sotuv rentabelligi va mahsulot sifati bilan bog'liq yo'qotishlar kompleks ravishda hisobga olinishi kerak.

Oziq-ovqat sanoatida menejmentning o'ziga xosligi shundaki, iqtisodiy samaradorlik va mahsulot xavfsizligi bir-biridan ajralgan holda boshqarilishi mumkin emas. Masalan, qisqa muddatda xarajatlarni keskin kamaytirishga qaratilgan qarorlar sifat nazorati, saqlash sharoiti yoki texnologik intizomga zarar yetkazsa, uzoq muddatda korxona uchun katta moliyaviy yo'qotishlar keltirib chiqarishi mumkin. Demak, optimal boshqaruv qarori xarajatlarni minimal darajaga tushirish emas, balki belgilangan sifat va xavfsizlik talablari doirasida resurslardan eng yuqori natija olishni ko'zda tutadi.

Menejmentning iqtisodiy mohiyati aynan qiymat yaratish jarayonini boshqarishda namoyon bo'ladi. Korxona xomashyoni tayyor mahsulotga aylantirish bilan birga iste'molchi uchun foydalilik, biznes uchun daromad va iqtisodiyot uchun qo'shilgan qiymat yaratadi. Ushbu jarayonning samarasi rejalashtirish, tashkil etish, motivatsiya, nazorat va tahlil funksiyalarining o'zaro uyg'un ishlashiga bog'liq.

Oziq-ovqat sanoati korxonalarida menejmentning iqtisodiy mazmuni resurslar, jarayonlar va bozor imkoniyatlarini korxonaning strategik hamda joriy maqsadlariga muvofiq boshqarish orqali qiymat yaratishdan iborat. Uning mohiyati xarajatlarni oqilona boshqarish, sifat va xavfsizlikni ta'minlash, talabga moslashish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish hamda uzoq muddatli raqobatbardoshlikni mustahkamlashda namoyon bo'ladi. Shu bois oziq-ovqat sanoati korxonalarida menejmentni iqtisodiy samaradorlikning mustaqil omili sifatida baholash va uni aniq ko'rsatkichlar tizimi asosida muntazam tahlil qilish maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Drucker, P.F. Management: Tasks, Responsibilities, Practices. New York: Harper & Row, 1973.
2. Porter, M.E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. New York: Free Press, 1985.
3. Barney, J. Firm Resources and Sustained Competitive Advantage. Journal of Management, 1991, 17(1), 99–120.
4. ISO 22000:2018. Food safety management systems — Requirements for any organization in the food chain.
5. FAO. The State of Food and Agriculture. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.